

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Катеринчук І. П.

Метою статті є визначення проблемних аспектів практики застосування зброї поліцейськими в умовах війни та розроблення пропозицій щодо їх врегулювання. В статті проаналізовано особливості та проблеми застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції під час воєнного стану. Досліджено коло повноважень та завдань працівників Національної поліції. Охарактеризовано нормативно-правові акти, що регламентують питання використання вогнепальної зброї працівниками поліції. Наголошено, що Національна поліція України, як складова сектору безпеки і оборони, з перших днів повномасштабного вторгнення приймає участь у відсічі збройної агресії, проведенні стабілізаційних заходів на деокупованих територіях. Під час виконання службових завдань із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України особовий склад підрозділів Національної поліції України задіяний для виконання різноманітних бойових завдань, зокрема і несення служби на блокпостах. У зв'язку з цим, актуальними для наукових досліджень є питання вивчення та вирішення проблемних питань практики застосування зброї поліцейськими в умовах війни.

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку з повномасштабною агресією обумовило низку змін та доповнень до чинного законодавства, у тому числі й стосовно питань застосування поліцейськими вогнепальної зброї. До вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану можуть залучатися правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України, згідно з її призначенням та специфікою діяльності.

Аналізуються питання щодо надання права цивільним особам під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії проти України у період дії воєнного стану застосовувати вогнепальну зброю. При цьому, наголошено, що працівники Національної поліції під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії проти України у період дії воєнного стану за аналогією повинні мати право застосовувати вогнепальну зброю на тих самих підставах, що і цивільні особи.

Ключові слова: війна, воєнний стан, вогнепальна зброя, застосування зброї, Національна поліція.

Katerynychuk I. P. The practice of using weapons by police officers in wartime conditions

The purpose of the article is to determine the problematic aspects of the practice of using weapons by police officers in war conditions and to develop proposals for their resolution. The article analyzes the peculiarities and problems of the use of firearms by the National Police during martial law. The range of powers and tasks of the employees of the National Police was studied. The normative legal acts regulating the use of firearms by police officers are characterized.

It was emphasized that the National Police of Ukraine, as a component of the security and defense sector, from the first days of the full-scale invasion took part in repelling armed aggression, carrying out stabilization measures in the de-occupied territories. During the performance of official tasks to protect the independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine, the personnel of the National Police of Ukraine units are engaged in various combat tasks, including serving at checkpoints. In this regard, the issue of studying and solving problematic issues of the practice of using weapons by police officers in war conditions is relevant for scientific research.

The introduction of martial law in Ukraine in connection with full-scale aggression led to a number of changes and additions to the current legislation, including those related to the use of firearms by police officers. Law enforcement agencies, in particular the National Police of Ukraine, may be involved in solving tasks related to the introduction and implementation of measures of the legal regime of martial law, in accordance with its purpose and the specifics of its activities.

The issue of granting the right to civilians to use firearms while participating in repelling and deterring armed aggression against Ukraine during the period of martial law is analyzed. At the same time, it was emphasized that the employees of the National Police during the participation in repelling and deterring armed aggression against Ukraine during the period of martial law should by analogy have the right to use firearms on the same grounds as civilians.

Key words: war, martial law, firearms, use of weapons, National Police.

Постановка проблеми та її актуальність.

24 лютого 2022 року сталося вторгнення та розпочалася відкрита, повномасштабна військова агресія російської федерації проти незалежної України, яка супроводжується бойовими діями по всій території нашої країни. У той же день, Президентом нашої держави було підписано Указ про введення в Україні воєнного стану [8], який був затверджений Верховною Радою України [9].

Національна поліція України, як складова сектору безпеки і оборони, з перших днів повномасштабного вторгнення приймає участь у відсічі збройної агресії, проведенні стабілізаційних заходів на деокупованих територіях. Під час виконання службових завдань із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України особовий склад підрозділів Національної поліції України задіяний для виконання різноманітних бойових завдань, зокрема і несення служби на блокпостах [4, с. 5]. У зв'язку з цим, актуальними для наукових досліджень є питання вивчення та вирішення проблемних питань практики застосування зброї поліцейськими в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На теперішній час проблемним аспектам застосування працівниками Національної поліції сили та вогнепальної зброї в площині наукових розробок присвячені праці С.В. Албула, Є.Ф. Бахчевана, Т.С. Вайди, Ю. Р. Йосипіва, О.Т. Ніколаєва, В.Є. Рудницького, В.М. Синенького, О.І. Тьорло, О.М. Цільмак, Г.Х. Яворської та ін. Разом із тим, аналіз питань щодо визначення проблемних аспектів практики застосування зброї поліцейськими в умовах війни потребує подальших наукових розробок. Метою цієї статті є визначення проблемних аспектів практики застосування зброї поліцейськими в умовах війни та розроблення пропозицій щодо їх врегулювання.

Виклад основного матеріалу. Національна поліція України - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [10]. На працівника Національної поліції України законодавцем покладається необхідність вирішення таких завдань, як забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг щодо допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [7, с. 12].

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [11]. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану можуть залучатися правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України, згідно з її призначенням та специфікою діяльності. Введення в Україні воєнного стану у зв'язку з повномасштабною агресією обумовило низку змін та доповнень до чинного законодавства, у тому числі й стосовно питань застосування поліцейськими вогнепальної зброї.

Закон України «Про Національну поліцію» застосування вогнепальної зброї відносить до поліцейських заходів примусу (ст. ст. 42-46) [10]. Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу. У виняткових випадках поліцейський може застосовувати вогнепальну зброю:

- для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;
- для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;
- для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;
- для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;
- для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

- для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського [1, с. 5; 10].

Разом із тим, застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [2, с. 198; 10].

Умови воєнного стану певним чином вплинули на правові аспекти застосування зброї поліцейськими. Законодавцем були внесені відповідні зміни та доповнення до Закону України «Про Національну поліцію», якими передбачено, що за необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського чи іншої особи, та усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір, поліцейський має право застосовувати будь-які підручні засоби, а не тільки ті спеціальні засоби, які передбачені ст. 45 Закону (ч. 5 ст. 42).

Під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, які стосуються порядку застосування заходів примусу, порядку застосування спеціальних засобів та порядку застосування вогнепальної зброї (ч. 9 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію»). У разі застосування такого примусу, внаслідок чого зазначеним особам було спричинено тілесне ушкодження, каліцтво, вогнепальне поранення, поліцейський за можливості має усно або за допомогою засобів комунікації повідомити про це свого безпосереднього керівника, який у разі необхідності за можливості повідомляє центральний орган управління поліції та відповідного прокурора (ч. 10 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію») [5, с. 87; 6].

Примітно, що законодавець в умовах воєнного стану передбачив можливість застосування

вогнепальної зброї і цивільними особами. Так у період дії воєнного стану громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації та/або інших держав, у тому числі отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених МВС України. При цьому, застосування цивільними особами вогнепальної зброї здійснюється аналогічно до застосування зброї військовослужбовцями під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України та відповідно до Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану. Під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії проти України у період дії воєнного стану цивільні особи мають право застосовувати вогнепальну зброю для:

- відбиття нападу або запобігання загрози нападу на військові та/або цивільні об'єкти, що охороняються;

- запобігання вчиненню та/або припинення протиправних дій чи діяльності осіб, причетних до збройної агресії;

- звільнення захоплених військових та/або цивільних об'єктів або запобігання (перешкодження) такому захопленню;

- знищення зброї, бойової техніки, транспортних або технічних засобів, які перебувають у користуванні осіб, причетних до збройної агресії;

- захисту цивільних осіб, військових та/або цивільних об'єктів від нападу;

- запобігання та/або припинення діяльності, затримання, роззброєння або знешкодження осіб, причетних до збройної агресії;

- припинення дій осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення;

- припинення дій осіб, які перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану;

- відбиття нападу на осіб, залучених до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, або інших осіб, у разі виникнення загрози їх життю чи здоров'ю [3, с. 5].

Аналіз наведених вище положень чинного законодавства дає підстави стверджувати, що Національна поліція України займає одне з найважливіших місць для забезпечення правопорядку в країні в умовах воєнного стану. Працівники Національної поліції України фактично наділені повноваженнями, які сприяють захисту національної безпеки України та її обороні [12, с. 353]. У зв'язку з цим, ми погоджуємося з твердженням науковців, які наголошують, що закріплення на законодавчому рівні найбільш суворого заходу примусу це позитивний момент законодавства і такий, що відповідає міжнародним правовим актам щодо застосування вогнепальної зброї працівникам поліції [12, с. 354].

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що, за нашим переконанням, закріплення на законодавчому рівні підстав застосування вогнепальної зброї цивільними особами під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії проти України у період дії воєнного стану, є виправданим, а такі підстави мають бути повністю застосовані і до працівників Національної поліції України. Працівники Національної поліції під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії проти України у період дії воєнного стану повинні мати право застосовувати вогнепальну зброю для: відбиття нападу або запобігання загрози нападу на військові та/або цивільні об'єкти, що охороняються; запобігання вчиненню та/або припинення протиправних дій чи діяльності осіб, причетних до збройної агресії; звільнення захоплених військових та/або цивільних об'єктів або запобігання (перешкоджання) такому захопленню; знищення зброї, бойової техніки, транспортних або технічних засобів, які перебувають у користуванні осіб, причетних до збройної агресії; захисту цивільних осіб, військових та/або цивільних об'єктів від нападу; запобігання та/або припинення діяльності, затримання, роззброєння або знешкодження осіб, причетних до збройної агресії; припинення дій осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення; припинення дій осіб, які перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану; відбиття нападу на осіб, залучених до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, або інших осіб, у разі виникнення загрози їх життю чи здоров'ю.

Література

1. Албул С.В. До питання імплементації у національне законодавство міжнародних стандартів застосування сили та вогнепальної зброї поліцією. *Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейського*: матеріали круглого столу (26 жовтня 2016 р., м. Одеса). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 5-11.
2. Albul S. European standards of the use of force in the activities of the National Police of Ukraine. *Eastern European Studies: Economics, Education and Law: Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume I, June 7-8, 2018. Burgas: Publishing House FLAT Ltd-Burgas, 2018, p. 197-200.
3. Албул С.В. Правові аспекти участі цивільних осіб у захисті України в умовах воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір*: матеріали науково-практичного онлайн-заходу (м. Одеса, 29 квітня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С. 4-5.
4. Албул С.В., Кузніченко С.О., Юлдашев В.В. Організація і тактика несення служби на блокпостах підрозділами Національної поліції України: методичні рекомендації. Одеса: ОДУВС, 2022. 48 с.
5. Волков Ю.М., Поливанюк В.Д. Проблемні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції під час виконання службових обов'язків. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 86-89.
6. Іщенко Ю., Марченко Н. Національна поліція в умовах воєнного стану: зміни в законодавстві. *Право в умовах війни* [Електронний ресурс]. URL: <https://law-in-war.org/naczionalna-policziya-v-umovah-voennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/> (дата звернення 03.11.2023).
7. Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану: монографія / С.В. Албул, А.М. Бабенко, П.М. Балтаджи та ін.; за заг. ред. Д.В. Швеця, М.О. Семенишина. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 540 с.
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення 03.11.2023).
9. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : закон України від 24.02.2022 № 2102-IX [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20> (дата звернення 03.11.2023).

10. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 04.11.2023).

11. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print> (дата звернення 04.11.2023).

12. Тимофєєв В.П., Гунько К.О. Актуальні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану.

Аналітично-порівняльне правознавство: Електронне наукове видання. 2023. № 3. С. 352-356.

Катеринчук І. П.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри вогневої підготовки
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету
внутрішніх справ*